
SZEMPONTOK A MAGYAR NÉVTANI TERMINOLÓGIA MEGÍTÉLÉSÉHEZ¹

1. Bevezető megjegyzések. – A nemzetközi névkutatásban napjainkban komoly figyelem mutatkozik meg a tudományterület terminológiájának kérdései iránt. A magyar névtani szakirodalom is – szükségszerűen – nem ritkán érint, illetve tárgyal a műszóhasználattal kapcsolatos problémákat, elsősorban egy-egy névtani kérdéskörhöz vagy adott terminusokhoz kapcsolódóan. (Bővebben l. FARKAS 2011.) Szükség lenne azonban mellettük olyan áttekintésekre is, amelyek a terminológia általános kérdéseit, problémáit tárgyalják. Az alábbi tanulmány ezekhez kíván hozzájárulni.

A magyar névtani terminológia sajátosságai közül a következőkről szólok majd: az egyes terminusok közötti jelentéstani viszonyok főbb típusairól (szinonímia, homonímia, poliszémia); a nemzetközi háttérű és magyar eredetű műszók használatáról; az egyes terminusok értelmezésével kapcsolatos problémákról; a műszóhasználat eltérő szintjeivel összefüggő kérdésekről; valamint a terminológiai hiányokról. Az egyes kérdéskörök, illetve szempontok kimerítő elemzésére itt nem törekedhetek, ám azok fontosságára, a mai magyar névtani terminológia helyzetét meghatározó voltára a magyar szakirodalomból vett példákkal szeretném felhívni figyelmet.

2. Terminusok és jelentések. – A névtani terminológia egyik jellemző, a gyakorlatban sok figyelmet kiérdemlő problémakörét az egyes műszók közötti összefüggések, jelentéstani viszonyok kérdései képezik. A példák sorát az itt mutatóba kiemeltékhez képest hosszan lehetne folytatni, amint azt tapasztalataink, illetve az egy-egy kérdéskör terminológiáját módszeresebb vizsgálat tárgyává tévő munkák is igazolják. Az alábbiakban jelzett jelenségek olykor a szűkebb értelemben vett névkutatás terminológiáján belül jelentkeznek, máskor pedig a névtan és más részdiszciplínák, illetve tudományterületek szóhasználatára között. Az utóbbiakra a későbbiekben látunk majd még példákat.

2.1. Szinonímia. – A magyar névtani terminológiában gyakori jelenség a szinonímia, sőt a kifejezett szinonimagazdagság is, melyeket többen – s érthető módon – nem tartanak szerencsésnek a műszóhasználatban. A szinonímia ugyanakkor nyilvánvalóan jóval kevésbé problematikus, mint a poliszémia vagy a homonímia; akár a műszóhasználat egységesítésének szándéka mellett is elfogadhatónak tűnhet (vö. pl. HAJDÚ 1974: 1–5, HOFFMANN 2003: 53–5). A terminusok közti potenciális szinonímiának többféle típusa lehetséges; ezt az alábbiakban egy-egy példasorral mutatom be.

A szóban forgó tudományterület megnevezése napjainkban leggyakrabban a *névtan*, ritkábban a *névtudomány* vagy a *névkutatás*, nemzetközi háttérű kifejezéssel pedig az *onomasztika*, esetleg az *onomatológia*; mellettük egykor a *névészet*, sőt a *névtanulmány* szavak is felmerültek lehetőségként (ezekhez l. MIKESY 1960, ill. BENKŐ 1960). Az itt idézett terminusok egyenértékűek, egymással váltogathatóak.

¹ Készült a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíjának támogatásával.

A helyet jelölő tulajdonnévfajta hagyományos és egyúttal legpraktikusabbnak látszó (ti. rövid, jól képezhető) megnevezése a *helynév*. Mellette a 20. század közepén jelent meg a *földrajzi név* kifejezés (eleinte, a terminusalkotás igényét is jelezve, *földrajzinév* formában). Használatukat viták is kísérték, ám a szakmának nem sikerült választania közülük: máig szinonimaként léteznek, az esetleges alá- és fölérendeltségi viszonyuk kialakítását célzó javaslatok sem találtak követőkre.² Az utóbbi időkben ugyanakkor a *helynév* terminus dominánsabbá válását tapasztalhatjuk. Maga a *földrajzi név* terminus egyik szülőatyja, BENKŐ például „öszönösen” tért vissza a *helynév* használatára (l. BENKŐ 1998), újabban pedig a debreceni helynévkutató műhely terminushasználatát is mintaadó, illetve –erősítő szerepűnek tarthatjuk e téren. Adott esetekben viszont a *földrajzi név* kifejezés határozottan őrzi pozícióit, így például a tárcaközi Földrajzinév-bizottság megnevezésében, a helyesírási szabályozások szövegében, az országos földrajzinév-gyűjtés újabb köteteinek címében is. A nemzetközi háttérű *toponima* terminus napjainkban is ritka (bár a *mikrotoponima* már kevésbé az); a szakirodalomban elsősorban a két fentebb említett magyar eredetű megnevezés használatos. (E terminusokról részletesebben, szakirodalmi hivatkozásokkal l. HOFFMANN 2012: 128–30.) Ami szempontunkból itt elsősorban érdekes: a *helynév* és a *földrajzi név* egyenértékű terminusok ugyan, de váltogatott használatuk kevésbé jellemző: az egyes szerzők, illetve munkák inkább az egyik vagy a másik kifejezés használatát preferálják.

A személynevek egy típusának megnevezésére használt *ragadványnév* terminus kizárólagos használatúnak minősíthető, a mai szakmai nyelvhasználatban nem kapcsolódna hozzá vele egyenértékű megnevezések. Régebről, illetve a mindennapi nyelvhasználatból idézhetjük a szinonimáit, melyek azonban a szaknyelvben (már) nem ismertek (*ragadék név*, *ragadt név*; *tapadéknév*), illetve legfeljebb egyes altípusainak megnevezésére (*gúmnév*, *csúfnév*), esetleg szigorúan más értelemben (*becenév*, *melléknév*) lehetnek alkalmazhatók. Idegen eredetű szinonimával esetünkben egyáltalán nem számolhatunk. (A vonatkozó terminológiára l. BAUKO 2009: 7–9.)

2.2. Homonímia, poliszémia és a további jelentéstani viszonyok. – A homonímia, a poliszémia, egyes terminusok különböző és változó jelentésterjedelemben való használata és olykor az egyes megnevezések közti hierarchikus viszonyok bizonytalansága is jelen van a névtani terminológiában. Ezek, vagyis az egyes terminusok pontosan nem definiált, illetve nem egyértelmű használatának az esetei már kétségtelenül problémákat okozhatnak. Az alábbiakban ilyen jelentésviszonyokra hozok példákat.

Homonímia jellemzi például a *névelem* kifejezés használatát. Hagyományosan a két tagból (családnév + keresztnév) álló személynév egyik elemét jelöli, az eredetileg a helynevek leírására kidolgozott HOFFMANN-féle névrendszertani leírás szóhasználatában viszont a lexikális-morfológiai elemzés nyelvi alapegységét. Egy-egy konkrét tanulmány szövegében persze egyértelmű lehet a terminus jelentése. Az említett névrendszertani leírás személynévek terén is megjelenő alkalmazásának, illetve a névtani terminológia egészének a szempontjából azonban mégiscsak zavaróvá válhat az egybeesés (vö. SLÍZ 2010; a kérdéskört a *megkülönböztető névelem* használata némileg tovább színezi).

² Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a *helynév* kétségkívül egyfajta tágabb, ám ritkán számításba vett, ti. 'Földön kívüli helynév' értelemben is alkalmazható; erre a *földrajzi név* terminus értelem-szerűen nem látszik alkalmasnak.

Poliszémia, egyúttal tágabb és szűkebb jelentésterjedelmű használat jellemzi például a *névmagyarosítás* terminus használatát. E kifejezés a családnév-változtatások megnevezésére általánosságban s átfogó értelemben is használatos, illetve az volt. A pontosabb, s főleg az újabb szakmai szóhasználat azonban legfeljebb csupán ezek egy részére vonatkozathatja (vö. már BENKŐ 1948: 17); igaz, a 'magyarosítás' fogalma tágabb és szűkebb értelmezéseket így is lehetővé tesz. (Részletesen l. FARKAS 2008.)

A lehetséges poliszémiával, eltérő jelentésterjedelemmel összefügghetnek a szinonímia vagy a hiponímia bizonytalanságai is; erre több példát láthattunk a fentebb már példaképpen említett terminusok: a *csúfnév* és a *ragadványnév*, a *földrajzi név* és a *helynév*, a *névmagyarosítás* és a *családnév-változtatás* esetében is.

3. Idegen és magyar nyelvi eredetű terminusok. – Egy adott tudományterület terminológiáját az azt alkotó idegen vagy nemzeti nyelvi eredetű műszók használata is jellemzi, illetve meghatározza.

3.1. A nemzetközi háttérű terminusok. – Az idegen nyelvi eredetű, alapvetően görög–latin háttérű terminusok használata kevésbé jellemző a magyar szakirodalomban. E terminusok száma, illetve használati gyakorisága összességében jóval kisebbnek látszik, mint egy sor más nyelv névtani terminológiájában, különösen a különböző nyelvek közti terminológiai harmonizációt is szempontnak tekintő használatban. (Vö. a különböző külföldi terminológiai szótárakkal; ezekre l. FARKAS 2011: 203–4. Mindennek itt nem részletezendő tudománytörténeti okai is vannak.) Így a szinonim viszonyok is elsősorban a különböző magyar eredetű műszók közt állnak fenn a magyar szakirodalomban, s nem az idegen nyelvi eredetű terminussal (is) szemben. Az utóbbiak ugyanakkor újabban mintha kezdenének gyakrabban – akár csupán stílári okokból is – felbukkanni a magyar szakmunkákban.

Vessük össze a magyar névtani terminológiát példaképpen a Nemzetközi Névtudományi Társaság, azaz az ICOS honlapján elérhető, reprezentatív értékű rövid terminuslistával (l. Icosweb), illetve ennek példáival. A magyar névtani terminológiában bevett, s ritka módon magyar eredetű megfelelő nélküliek az *exonima*, *endonima* terminusok. Magyar megfelelő nélküli a *teknonima* is, mely viszont kulturális látókörünkből teljesen kieső fogalom (a gyermek után kapott név) jelölőjeként csak egész kivételesen tűnhet fel a magyar nyelvű irodalomban. (Másképp szólva: megnevezésére, illetve önálló terminussal való megnevezésére lényegében nem volt szükség. Magyarországon nem létező, de többé-kevésbé ismertnek számító névtípusoknak persze lehet magyar megnevezésük; pl. ang. *middle name* ~ m. *középső név*, or. *otcsesztvo* ~ m. *apai név*.)

A magyar névtanban ismertek, de kevésbé használatosak az *antroponima*, *etnonima*, *hidronima* terminusok; helyettük a *személynév*, *népnév*, *víznév* megnevezések a megszokottak. Régről, ritkán adatolható, de egyértelműen kiavult a *hypocoristicus*, a *becenév*-nek megfelelő terminus (HAJDÚ 2003: 638). Gyakorlatilag hiányoznak az *oikonima*, *ergonima*, *zoonima* műszók; az adott fogalmakat egyértelműen magyar terminusok jelölik.³

³ Kivételesen ezeket, illetve az ezekhez hasonlókat is megtaláljuk a magyar nyelvű irodalomban. Akár így is: „családnevek földrajzi nevekből: ojkonímok-, toponímok-, makró- és mikro-toponímokból...” (Фирис 2012: 352; egy ukránul írt, ruszin–magyar személynévtani témájú doktori disszertáció magyar nyelvű összefoglalójából). Az idézet a szláv nyelvek névtani terminológiájának

Bár hogy pontosan mely kifejezésekkel egyenértékűek, az már vitatható lehet. A *zoonym* kétségtől *állatnév*; ugyanakkor az *oikonym* az ICOS előzetes terminuslistája szerint 'ház vagy épület neve', standardizációs célú szójegyzéke szerint már 'ember által lakott hely neve (település, farm, ház stb.)'; az *ergonym* az előbbi szerint olykor 'intézmény-név', az utóbbi szerint 'márkanév' (Icosweb; l. a „Terminológia” aloldalon közvetlenül olvasható, illetve az onnan letölthető angol, német és francia terminuslisták definícióit). Ez utóbbi példák a valamiféle egységesítés, azaz a standardizáció, esetünkben pedig a különböző nyelvek szakterminológiája közötti harmonizáció értelmére, fontosságára is ráirányítják a figyelmünket.

A magyar névtan az eddig említetteknel még kevésbé ismeri, használja a speciálisabb – a fentebb idézett „alapvető” terminológiai listákban nem is szereplő – *anemonima*, *faleronima*, *nautonima*, *thalasszonima* stb. terminusokat. A megfelelő és használatos magyar megnevezések (olykor kevésbé műszószerűek): *szelek nevei*, illetve *ciklonok*, *hurrikánok*, *tájfúvok nevei*; *ciklonnevek* (vö. J. SOLTÉSZ 1979: 107, RAÁTZ 2006); *díjak*, *kitüntetések nevei*, illetve *elnevezései*; *kitüntetés- és díjnevek* (vö. ERDÉLYI 2002, LACZKÓ–MÁRTONFI 2004: 225–8); *hajónevek* (vö. HAJDÚ 1986); *tengerek nevei*, *tengernevek* (itt legalábbis ezek a kézenfekvő megoldások, a magyar névtani szakirodalom erre a víznévajtára nem fordított külön figyelmet).

A nemzetközi jellegű terminusok az újtásként megjelenő műszók közt is ritkaságszámba mennek. Ilyenek például BAUKO JÁNOS egyedi és speciális szerepű terminológiai innovációi (*mikrooronima*, *szocioorohodonima*; *gasztroantroponima*), melyek háttérében a szláv nyelvekre jellemző műszóhasználat mintáit feltételezhetjük (vö. BAUKO 2012: 162–3). A nemzetközi háttérű névtani terminológia egyfajta gyarapodását elősegítheti napjainkban a mai magyar nyelvtudomány műszóhasználat is. Így születhettek meg az *onomatodialektológia*, *névdialektológia* kifejezések (l. legújabban ÖRDÖG 2010), míg a *névszociológia* mellett egyre gyakoribbá válik a *szocioonomasztika* terminus használata (vö. a magyar nyelvtudományban domináns használatú *szociolingvisztika*-val). Ezekhez hasonlóan létrehozható lenne például egy *geoonomasztika* (vö. *geolingvisztika*) terminus is, melynek megjelenését viszont nyilvánvalóan gátolja a már meglévő – ráadásul dinamikus fejlődő terület megnevezéseként egyre gyakoribb – *névföldrajz* kifejezés (vö. a hagyományos *nyelvöldrajz* terminussal).

Jegyezzük meg végezetül itt, hogy a forgalomban lévő magyar névtani terminológia egyes elemei keletkezhetnek egykor idegen – konkrétan német – minták, illetve tükörfordítás alapján is. A fontosabb terminusok közül ez vethető fel a *névkutatás* (vö. *Namenforschung*), a *helynév* (vö. *Ortsname*) és a *családnév* (vö. *Familiennamen*) esetében. (A *családnév* terminus történetesen csupán a 19. században jelent meg a már 1519-től adatolható *vezetéknev* mellett, a *család* szó felújításával összefüggésben is; vö. TESZ. *család* és *vezet* a.)

3.2. A magyar nyelvi eredetű terminusok. – A magyar névtani terminológiát elsősorban tehát a magyar eredetű terminusok jellemzik. Ezek egy része a köznyelvből származik (pl. *álnév*, *becenév*, *vezetéknev*), s eredendően a hétköznapi emberi szemléletmód hordozói. A terminusok más része tudományos műszóként, esetleg hivatalos

hatását – itt: nem megfelelő adaptálását – illusztrálja. Más példa egy magyarországi szlovák nevekről szóló, szintén újabb tanulmányból: „[a] név családias (hypokorisztikus) formája”, „családias magyar (hypokorisztika) [ti. név(forma)]” (HORNOKNÉ UHRIN et al. 2011: 143, 144).

megnevezésként lett létrehozva (pl. *névköltöztetés, indukciós névadás, utónév, születési név*); ezek egyúttal valamilyen tudatos szakmai megközelítés, szemlélet kifejezői is.

Az egyes terminusok különböző szemléleti alapon jöhettek létre. A fő személynévtípusok esetében például a névadás módja alapján (*keresztnev*), a tipikus névsorrend (*vezetéknév, utónév*) vagy a funkció szerint (*családnév, egyéni név*) egyaránt keletkezettek (idegen nyelvi párhuzamaikra is l. HAJDÚ 2003: 151–3). A különböző szemléleti alapon született kifejezések természetesen egymással keveredve is használatosak; így például a névtani szakirodalom elsősorban a *családnév* és a *keresztnev* terminusokat alkalmazza együttesen a magyar személynévhasználat e két elemének megnevezésére.

Az egyes terminusok használati értékét áttetsző közsói jelentésük befolyásolhatja, amit itt egyetlen (személy)névfajta, a leggyakrabban *keresztnev* vagy *utónév* megnevezéssel illetett típus esetével példázok (vö. HAJDÚ 2003: 151–3, 347; SLÍZ 2010: 157–8 is). Közelítsük meg a kérdést először a terminusok oldaláról. A *keresztnev* megnevezés kérdésesnek tűnik a más kultúrkörbeli névhasználat, a nem keresztény vallásúak, vagy a kereszténység felvétele előtti idők esetében. Az *utónév* használata problematikus lehet a magyartól eltérő névsorrendet alkalmazó nyelvek, történetileg pedig az ún. kételemű személynévhasználat kialakulását megelőző idők vonatkozásában. Az *egyéni név* vagy *egyénnev* kiküszöböli az előbbi kifogásokat, ugyanakkor a megnevezésében kiemelt 'egyesítés' minden tulajdonnévtípusnak a legalapvetőbb jellemzője. A *személynev* terminus e leszűkített jelentésben való használata (vö. J. SOLTÉSZ 1979: 44) szintén problematikus lenne, hiszen egy alapvető névtani terminus közismert jelentésével, illetve a magyarban gyakorlatilag alternatíva nélküli használatával ütközik. Az előbbiként említett megnevezések egyaránt bevett terminusoknak számítanak a névtudományban, a *személynev* ilyen értelmű alkalmazása azonban – érthető módon – nemigen talált követőkre a szakirodalomban.

Közelítsük meg a kérdést a másik irányból, azaz a szóban forgó névtípus adott körülmények közti konkrét megvalósulásainak, a megnevezési szükségszerűségnek az irányából is. Vegyük példaként a honfoglaló magyarok személynéveinek, illetve magyar eredetű személynévkincsének a lehetséges megnevezéseit. A szakirodalom számos kifejezéssel illette már ezeket: *eredeti név, elsődleges név, kezdetleges név; közsói név; pogány név, világi név; egyelemű név; személynev; egyénnev, egyéni név*. E terminusok ilyen vagy olyan szempontból – például a névanyag eredetének, típusbeli folytatásának, netán „minősítésének” szempontjából – egyaránt kritizálhatók. Egy további jellemző példát véve: miként nevezzük meg magyarul egy indoeurópai névsorrendű személynév első elemét (*first name, Vorname, prénom* stb.)? *Utónév*-nek a személynévegyüttesben betöltött helye miatt különös lenne hívni, *előnév*-nek pedig magyar szempontból lenne az, már csak azért is, mert ez a terminus hagyományosan egy további névtípusra, a *családnévet* sorrendileg megelőző nemesi előnévre van már lefoglalva.

Egy műszó esetében alapvetően persze nem az adott terminus egykori közsói értelme, hanem a szakmai nyelvhasználatban idővel kialakult, többé-kevésbé rögzült jelentése számít. Ugyanakkor megállapíthatjuk, hogy az a távolság, amely egy terminus áttetsző közsói jelentése és szakmailag indokolt használati értéke között feszülhet, ma is a félreértelmezés lehetőségét rejti magába. Példaként itt a *becenév, becéző név*, illetve a *becéző képző, kicsinyítő képző* terminusok problematikájára utalnék. Ezek szerepköre ugyanis – jellemző módon sokak által hangsúlyozottan – nem csupán a kicsinyítés, illetve a kedveskedés kifejezésével, hanem – hangulati értéktől, funkciótól függetlenül – egy új

név, névváltozat létrehozásával, az általánosabb személynévképzéssel jellemezhető (vö. pl. KOROMPAY 1980: 521; HAJDÚ 2003: 638; TÓTH 2009: 57; SLÍZ 2011: 23, 138).

4. Terminusok értelmezése, meghatározási problémák. – A forgalomban lévő névtani terminusok értelmezésében sokféle bizonytalansággal találkozhatunk.

Akadnak mindenekelőtt olyan terminusok, melyek esetében az általuk jelölt fogalom kérdéses (legalábbis egyelőre), tudniillik igényel további kutatásokat, megalapozást. Ez merül fel a *névjárás*, illetve a *névdialektológia* műszókkal kapcsolatban (vö. JUHÁSZ 2003: 166–9, ÖRDÖG 2010). Megkérdőjelezhető tartalmat, szemléletet közvetíthetnek a köznyelvből átvett és a tudatosan alkotott műszók is. Ez a helyzet például a J. SOLTÉSZ KATALIN (1979: 44, 59) által bevezetett, kevéssé használt *helyettesítő név* terminussal, mely a hivatalos személynévhasználat kiemelt – kellőképpen azonban nem indokolható – névrendszertani státuszát hangsúlyozza (vö. HOFFMANN 2008: 6–7. is).

Egyes forgalomban lévő terminusok esetében pontosabb meghatározásra lehet szükség. Vitatható például, hogy mikortól nevezünk egy nevet *családnév*-nek; részben emiatt is adnak különböző válaszokat az adott névtípus keletkezésének kérdésére a vonatkozó szakirodalomban (l. SLÍZ 2010: 160–1). Némely terminus tudományos egzakttsággal pedig kevéssé használható, mint például a szubjektív motívumokra építő *névszépítés, esztétikai célú névváltoztatás és névnemesítés* (vö. FARKAS 2008: 337).

5. A terminushasználat eltérő szinterei. – A tulajdonnevekkel foglalkozó különböző tudományterületek, illetve az egyes nyelvhasználati szintek, nyelvváltozatok megszokott szóhasználatuk között is lehetnek számottevő eltérések. (Ezekhez l. még SLÍZ megj. e.)

A használati különbségek egy része minőségi jellegű. Ilyen eltéréseket találunk például a névtani és a névjogi műszóhasználat között. A hivatalos családnév-változtatások megnevezésére a jogszabályok szövegei következetesen a *névváltoztatás* kifejezést használják akkoriban is, amikor a köznyelvben és a tudományosságban egyaránt a *névmagyarosítás* volt a jellemző (l. FARKAS 2008: 333–4). A névtanban egyszerűen *névhasználat*-ként megnevezett tartalom pedig kétfelé oszlik a névjogban: a *névhasználat* csak a nem hivatalos személynév viselését jelöli, míg a hivatalos név használatát *névviselés*-nek nevezik (UGRÓCZKY 1997: 18); az utóbbi a névkutatásban ismeretlen szakkifejezésnek tekinthető. Más típusú példát is idézve: az *állatnév* például a névtani terminológiában alapvetően az egyes állatok egyedi megnevezéseit, azaz tulajdonneveit jelenti – máskor azonban lényegesen más funkcióban: a nevezéktan témaköréhez kapcsolódó kifejezésként (l. pl. RÁCZ 2012), immár legfeljebb a tulajdonnév és a köznév határterületén elhelyezkedő kategóriát jelölve (vö. J. SOLTÉSZ 1979: 106, HAJDÚ 2003: 149) is használatos.

A minőségi különbségek mellett mennyiségi eltérések is akadnak. Például a *családnév ~ vezetéknev* szinonimapárból a névkutatásban az előbbi a megszokottabb, a Google internetes keresőprogram találatai alapján viszont az utóbbi tűnik sokkal gyakoribbnak, amiben már a hivatalos nyelvhasználat felerősítő szerepét is feltételezhetjük. Ugyanakkor a *keresztnev* mindkét előbbi körben jóval jellemzőbbnek bizonyul, mint az *utónév* terminus használata.

6. Hiányok a terminológiában. – A névtani terminológia területén különböző hiányokkal, illetve az ezek pótlására szolgáló újításokkal is találkozhatunk (vö. SLÍZ 2012).

A terminológia bővítésének igényét részben a világ változásai, új jelenségei okozták. Jellemző példákat kínál erre az internetes névhasználat területe. A magyar terminológiában az angol *nick(name)* magyar megfelelőjeként megszületett az *azonosítónév*, de az internetes nyelvhasználat nyomán legalább ennyire jellemző a *nicknév* (kivételes megoldásként *niknév* írásmóddal: HAJDÚ 2006: 264), illetve a *nick* használata (részletesebben l. RAÁTZ 2008: 444). Az internethez kapcsolódó névhasználat tipologizálásának igénye a *nicknév* mellett további potenciális terminusokat is eredményezhet: *internetnév* (fölköttes kategóriaként); *iménév*, *játszónév* (mellérendelt kategóriaként; l. HAJDÚ 2006: 264–5). Valamely sajátos típus célzott vizsgálata szintén újabb terminust kínálhat: *karakternév* (online számítógépes szerepjátékok esetében: KEPES 2010). Ez utóbbi megnevezések azonban – már csak a megfelelő tágabb körű szakmai érdeklődés hiányában is – nemigen ismertek, illetve használatosak a szakirodalomban. Szükségességüket, célszerűségüket majd a további kutatások erősíthetik meg vagy vethetik el. A világ változásai által indukált terminológiai újítások más típusára szemléletes példákkal szolgálhatunk a névjegyzőhöz kapcsolódó területekről is. Szükségszerűen új terminusokat igényelt a 2000-es évek elején az az új helyzet, mely a hivatalos házassági név felvételét az asszonyok mellett immár a magyar férfiak számára is lehetővé tette. Az *asszonynév* és a *leánykori név* kifejezések mellé, illetve helyett – a szintén felmerült *legénykori név* terminus elvetésével is – így kerülhettek használatba az összefoglaló értelmű *házassági név* és *születési név* terminusok (FARKAS 2003: 137–8); a „politikai korrektség” elvárásainak, valamint a vonatkozó külföldi gyakorlatnak, szóhasználatnak megfelelően is (vö. RAÁTZ 2004: 68).

A világ változásai mellett az új elméleti megközelítések is a használatos terminológia újraértelmezését és -definiálását, illetve új terminusok megalkotását igényelhetik. Ezt példázhatjuk a HOFFMANN ISTVÁN által kidolgozott helynévelemzési modell terminológiájával, illetve későbbi finomításaival (részletesebben l. HOFFMANN 2012: 133–5), s hasonlóképpen a személynevek rendszerének ugyancsak HOFFMANN nevéhez fűződő újszerű, egy sor új terminust igénylő leírásával (HOFFMANN 2008). Az utóbbi esetben figyelemre érdemes az a megoldás is, amellyel a szerző a terminológiai lehetőségeket kezeli: „A terminusalkotásban töreksem a minél pontosabb, jellemzőbb, leíró jellegű kifejezések megválasztására, mivel azonban munkámat inkább csak problémafelvetésnek, egyfajta előtanulmánynak, vázlatnak szánom, a terminusok bevezetésében nem kerülöm, sőt bizonyos mértékig keresem a terminológiai szinonimitást, amelyet a terminológiában általában inkább mellőzendőnek, de megengedhetőnek tartok.” (HOFFMANN 2008: 10, 1. lábjegyzet).

A magyar névtan területén mutatkozó kidolgozottsági hiányok szükségszerűen terminológiai hiányokkal járnak együtt. Hiányzik például a több névfajtát összefoglalóan megnevező *krematonima* terminus – melynek jelentős külföldi szakirodalma és sokféle értelmezése van (vö. pl. GARANČOVSKÁ 2009, GAŁKOWSKI 2010: 613; Icosweb) –, illetve ennek bármilyen szinonimája, ahogyan a megfelelő elméleti, összefoglaló fogalmi kategória hiányzik a magyar szakirodalomból. A magyar jelnyelvészetben bevett terminus a *névjel*, a névkutatás területén azonban a vonatkozó kérdéskör is gyakorlatilag ismeretlennek számít. Magyarországon általában nem ismert névtípust jelöl az amerikai *state nickname* kifejezés, így egy ezeket tárgyaló tanulmány esetében az ennek megfelelő magyar terminus megalkotása is fejtörést okozhatott (l. BÖLCSKEI 2009: 119, vö. SLÍZ 2012: 150).

7. A terminológia fontossága, lehetséges feladatok. – A megfelelő terminológia, mint tudjuk, egy adott szakterület művelésének és fejlődésének alapvető feltétele. A terminológiára fordított figyelem, tudatos alakításának, egyfajta egységének elősegítése ezért fontos feladat lehet. A nemzetközi névkutatásban ennek felismerését láthatjuk; konferenciákon, tanulmányokban, terminológiai szótárakban való megjelenését tapasztaljuk. Hasonló munkálatok, elemzések, eszmecserek ugyanígy a magyar névkutatás területén is gyümölcsözők lehetnének. Elkészíthető lenne a nemzetközi helynév-standardizáció többnyelvű terminológiai szójegyzékének magyar megfelelője (vö. BÖLCSKEI 2012; korábbi magyar változatára l. FÖLDI 1992), illetőleg az ICOS még bővülő idegen nyelvű terminológiai listáinak (vö. Icosweb) magyar változata. Többféle előnnyel járna egy, igényként már többször megfogalmazott magyar névtani terminológiai szótár összeállítása (vö. FARKAS megj. e.), s nemcsak általában a névkutatás, hanem az érintkező egyéb szakterületek, illetve ezek együttműködésének szempontjából is. Mindezekhez, illetve ezek mellett is azonban számos terminológiai kérdéskör vár még tisztázásra.

Hivatkozott irodalom

- BAUKO JÁNOS 2009. *Ragadványnév-vizsgálatok kétnyelvű környezetben*. Nyitra–Budapest.
- BAUKO JÁNOS 2012. A magyar és a szlovák (szláv) névtani terminológia összevetése. *Névtani Értesítő* 34: 157–66.
- BENKŐ LORÁND 1948–49. A családnév-változtatás kérdései. *Magyarosan* 17: 40–5, 65–72; 18: 1–6.
- BENKŐ LORÁND 1960. Megjegyzések terminus technikusokról. *Magyar Nyelv* 56: 238–40.
- BÖLCSKEI ANDREA 2009. Az Amerikai Egyesült Államok tagállamainak hivatalos és informális elnevezéseiről, a tagállamnevek magyar fordításáról. *Névtani Értesítő* 31: 119–41.
- BÖLCSKEI ANDREA 2012. A helynév-standardizáció terminológiájáról. *Névtani Értesítő* 34: 167–78.
- ERDÉLYI ERZSÉBET 2002. Rend vagy rendetlenség a rendeletekben, avagy díjazható-e a díjak helyesírása? In: BALÁZS GÉZA – A. JÁSZÓ ANNA – KOLTÓI ÁDÁM szerk., *Éltető anyanyelvünk. Mai nyelvűvelésünk elmélete és gyakorlata*. Budapest. 153–6.
- FARKAS TAMÁS 2003. A házassági névviselés új szabályozásához. *Magyar Nyelvjárások* 41: 133–42.
- FARKAS TAMÁS 2008. Szemlélet és terminológia a névkutatásban: a hivatalos magyar családnév-változtatások kérdései. In: BÖLCSKEI ANDREA – N. CSÁSZI ILDIKÓ szerk., *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. Budapest. 332–41.
- FARKAS TAMÁS 2011. Terminológiai munkálatok a névkutatás területén. *Névtani Értesítő* 33: 203–12.
- FARKAS TAMÁS megj. e. Egy magyar névtani terminológiai szótár tervéről. Megjelenés előtt a XXII. MANYE-konferencia kötetében.
- ФИРИС, ГАЙНАЛКА 2012. *Презвиска маджарского происхождения при бачванско-сримских Русинох*. Bibliotheca Baltoslavica Budapestiensis 2. Budapest.
- FÖLDI ERVIN 1992. Az ENSZ földrajzinév-egységesítési szakkifejezések szótára. *Névtani Értesítő* 14: 127–38.
- GALKOWSKI, ARTUR 2010. Problemi di terminologia onomastica. Contributi per un dibattito. *Rivista Italiana di Onomastica* 16: 604–24.
- GARANČOVSKÁ, LENKA 2009. Vymedzenie chrématonym v onymickom systéme. *Acta Onomastica* 50: 88–101.
- HAJDÚ MIHÁLY 1974. *Előterjesztés a magyar névtudomány műszavainak egységesítéséről*. [Sokszorosított kiadvány.] Budapest.

- HAJDÚ MIHÁLY 1986. *Magyar hajónevek*. MND. 57. Budapest.
- HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Általános és magyar névtan. Személynevek*. Budapest.
- HAJDÚ MIHÁLY 2006. Álnév – fedőnév – jelige – internetnév. In: MÁRTONFI ATTILA – PAPP KORNÉLIA – SLÍZ MARIANN szerk., *101 írás Pusztai Ferenc tiszteletére*. Budapest. 257–66.
- HOFFMANN ISTVÁN 2003. *Magyar helynévkutatás 1958–2002*. Debrecen.
- HOFFMANN ISTVÁN 2008. A személynévrendszerek leírásához. *Magyar Nyelvjárások* 46: 5–20.
- HOFFMANN ISTVÁN 2012. Elmélet és terminológia a magyar helynévkutatásban. *Névtani Értesítő* 34: 127–37.
- HORNOKNÉ UHRIN ERZSÉBET – TUSKA TÜNDE – KAZIK, MIROSLAV 2011. Adalékok a szlovák nevek kutatásához. In: VÖRÖS FERENC szerk., *A nyelvöldrajztól a névföldrajzig II. Családnév – helynév – kisebbségek*. Szombathely. 141–7.
- Icosweb = <http://www.icosweb.net>.
- JUHÁSZ DEZSŐ 2004. A névtan néhány terminológiai és tudományrendszertani kérdéséről. In: FARKAS FERENC szerk., *Magyar névtani kutatások itthon és határainkon túl. Névtani tanácskozás Jászberényben*. Budapest. 165–9.
- KEPES JÚLIA 2010. *Metálnukleár és Cukkerfülcse*. Egy online számítógépes szerepjáték karakterneveinek névtani vizsgálata. In: GECSŐ TAMÁS – KISS ZOLTÁN – TÓTH SZERGEJ szerk., *TI és MI. Alkalmazott nyelvészet és interdiszciplinaritás*. Budapest. 66–77.
- KOROMPAY KLÁRA 1980. Név és névváltozat a keresztnévek történeti vizsgálatában. In: IMRE SAMU – SZATHMÁRI ISTVÁN – SZÜTS LÁSZLÓ szerk., *A magyar nyelv grammatikája. A magyar nyelvészek III. nemzetközi kongresszusának előadásai*. NyudÉrt. 104. Budapest. 519–23.
- LACZKÓ KRISZTINA – MÁRTONFI ATTILA 2004. *Helyesírás*. Budapest.
- MIKESY SÁNDOR 1960. Mi legyen az *onomasztika* magyar neve? *Magyar Nyelv* 56: 236–8.
- ÖRDÖG FERENC 2010. Névföldrajz, onomatodialektológia, névdialektológia. In: VÖRÖS FERENC szerk., *A nyelvöldrajztól a névföldrajzig. A 2010. június 8-i szombathelyi tanácskozás előadásai*. MNyTK. 234. Budapest–Szombathely. 127–33.
- RAÁTZ JUDIT 2004. Új névformákkal az Európai Unióba!? *Névtani Értesítő* 26: 66–73.
- RAÁTZ JUDIT 2006. A ciklonok, hurrikánok, tájfunok neveiről. *Névtani Értesítő* 28: 155–9.
- RAÁTZ JUDIT 2008. Névadás az interneten. In: BÖLCSKEI ANDREA – N. CSÁSZI ILDIKÓ szerk., *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. Budapest. 443–50.
- RÁCZ JÁNOS 2012. *Állatnevek enciklopédiája. A gerincesek elnevezéseinek eredete, az állatok kultúr-története, néprajza és mitológiája*. Budapest.
- SLÍZ MARIANN 2010. A történeti személynév kutatás terminológiájához. *Névtani Értesítő* 32: 157–72.
- SLÍZ MARIANN 2011. *Személynévvadás az Anjou-korban*. Budapest.
- SLÍZ MARIANN 2012. Terminusok keletkezése és változása. *Névtani Értesítő* 34: 149–56.
- SLÍZ MARIANN megj. e. A terminológiai egységesítés hiányának következményei a névtudományban. Megjelenés előtt a „Diskurzusok a szakmai diskurzusról” című konferencia kötetében.
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1979. *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Budapest.
- TÓTH VALÉRIA 2009. Adalékok személynévi eredetű településneveink nyelvi kérdéseire. *Magyar Nyelvjárások* 47: 43–59.
- UGRÓCZKY MÁRIA 1997. A névviselésről és a névváltozásról. In: UGRÓCZKY MÁRIA – BÍRÓ ÁGNES: *Új magyar utónévkönyv*. Budapest. 7–59.

TAMÁS FARKAS, **On some characteristics and problems of Hungarian onomastic terminology**

Hungarian onomastic literature – inevitably – often refers to or discusses problems relating to the use of technical terms. Such attention, however, is directed primarily to some onomastic sub-field or to particular terms, and the general questions and problems of terminology are not touched upon. The present study intends to raise some of these questions and problems by surveying certain characteristics as well as the present situation of Hungarian onomastic terminology. Topics discussed include: 1. the main types of semantic relations among terms (synonymy, homonymy, polysemy); 2. the use of terms of international or of Hungarian origin; 3. problems concerning the interpretation of terms; 4. different contexts for use of terms and the difficulties arising from this; 5. lack of terms. Each topic is introduced and presented with the help of examples taken from Hungarian onomastic and onomastics-related literature.